

APROXIMACIÓ AL SUBDESENVOLUPAMENT

Les imatges que ens arriben del món subdesenvolupat són mediatitzades pels mitjans de premsa i, per tant, distorsionades pels valors de la cultura occidental. Fins fa a penes tres dècades no hi havia consciència intel·lectual d'allò que denominam, de forma periodística, "Tercer Món". Va ser llavors quan alguns economistes del nord i del sud constataren que hi havia altres mons a la perifèria del sistema que patien els mateixos mals: estancament econòmic, pobresa, desigualtat social, corrupció política, dependència econòmica, etc. A aquests països d'Àfrica, Amèrica Llatina, Àsia i Europa se'ls anomena "subdesenvolupats".

El Tercer Món no és una concepte homogeni en contra del que es pensa a priori. Existeixen enormes diferències entre unes regions i altres, d'aquí que sigui un terme ambigu i general que no produeix consens entre els estudiosos. Però no només hi ha gran heterogeneïtat sinó que parlant de Tercer Món sembla que ens estam extraient de la realitat i invocam l'existència d'altres mons diferents del nostre. Que són imatges distintes no hi ha dubte, però que siguin països pertanyents a un altre sistema, no és cert. Si alguna cosa caracteritza la gran majoria de països subdesenvolupats és que tots ells són capitalistes igual que els països del nord. És a dir, tenim les mateixes regles de joc, en el nord i en el sud.

Amb el pas del temps, aquests països que patien l'estancament econòmic, la pobresa, la desigualtat social, etc. experimentaren processos d'acelerat creixement econòmic. S'esperava d'ells una sortida igualment ràpida de l'endarreriment, tal i com es reconeixia en els cercles convencionals. Avui en dia el panorama no pot ser més descoratjador: el creixement econòmic no ha

conduït al desenvolupament. Això ens induïx a pensar que el problema del subdesenvolupament és un fenomen més complex que la mera absència de creixement. És a dir, l'absència d'un canvi de les estructures socials, econòmiques i polítiques capaç de rompre els vincles que fan que el desenvolupament d'uns pocs països determini el desenvolupament d'una majoria.

Com constatarem l'existència d'un món desigual?

Una ràpida ullada pels indicadors més usuals ens mostra un món deforme i desigual. Les dues estructures capitalistes, la desenvolupada, que engloba aproximadament 28 països i la subdesenvolupada, amb 113 països, es reparteixen el pastís de la següent manera:

Com interpretem el subdesenvolupament?

El repartiment del pastís		
	Països desenvolupats	Països subdesenvolupats
Població	22%	78%
Riquesa (P.I.B.)	85%	15%
Consum de recursos no renovables	Petroli 83% Gas Natural 92%	Petroli 17% Gas natural 8%
Consum de gra	Persones 16% Animals 46% Total 62%	Persones 30% Animals 8% Total 38%
Consum de proteïnes	80%	20%

Coexisteixen, al menys, tres formes de conceptualitzar el desenvolupament:

a) El subdesenvolupament com a absència de creixement.

Els organismes internacionals classifiquen els països ordenadament en funció de l'ingrés mitjà per habitant. Aquells països que estan per

sobre cert límit, escollit de forma arbitrària, seran considerats països desenvolupats i poc desenvolupats els que estan per sota.

b) El subdesenvolupament com a etapa.

Qualsevol país avui desenvolupat va ser abans subdesenvolat i a través de distintes etapes de superació d'aquestes formes primitives, tradicionals o precàries de l'estructura social i d'un canvi d'actituds, de valors i de política, es pot arribar a la societat moderna, equivalent a la dels països desenvolupats i industrialitzats.

c) El desenvolupament com a procés de canvi estructural global.

El subdesenvolupament és una part del procés històric global de desenvolupament on conflueixen multitud de factors econòmics, polítics, socials i culturals relacionats entre si. El desenvolupament i el subdesenvolupament són dos processos històricament simultanis, cares d'un mateix procés històric universal; estan vinculats funcionalment i la seva expressió geogràfica concreta s'observa en dos grans dualismes: la divisió del món entre estats nacionals industrials, avançats, desenvolupats, "centres" i els estats nacionals subdesenvolupats, endarrerits, pobres, "perifèrics", depenents.

Dels dos primers es pot deduir que el subdesenvolupament és una situació d'estancament econòmic i de pobresa, mentre que del tercer es dedueix que el subdesenvolupament és un procés històric en el que conflueixen més elements dels estrictament econòmics, i en el qual la pobresa no és més que una manifestació i no una causa de subdesenvolupament.

Quin és l'origen del subdesenvolupament?

Entre la diversitat de situacions existeixen certs elements que aglutinen i ens permeten parlar del tercer món com una totalitat diversificada: i és que no responen a la mateixa realitat un país africà que un llatinoamericà, ni tan sols entre els països llatinoamericans o entre els

africans. Això es deriva del propi origen del subdesenvolupament: l'expansió capitalista mundial.

La necessitat de sostenir el creixement econòmic en un determinat moment històric va conduir molts de països del "centre" a una expansió capitalista de la "perifèria". La confluència de dos poderosos motius donen força a aquesta argumentació:

1. La necessitat del capitalisme de cercar permanentment noves oportunitats de benefici allà on sorgeixen.
2. La possibilitat que oferia l'expansió colonial per resoldre problemes de saturació dels mercats interns.

Hem de cercar els orígens del subdesenvolupament en els efectes ocasionats pel comerç colonial i la inversió de capital exterior.

Els efectes del comerç internacional.

I) L'entrada de manufactures estrangeres produïdes amb una major productivitat en les colònies va destruir l'artesanat local, impeding-se la creació de llocs de treball alternatius.

II) Aquest excés de ma d'obra resultant va tenir una preocupació parcial en agricultura i serveis (economia informal). Resultat d'aquesta situació és l'atur rural i urbà que pressiona a la baixa els salaris i consegüentment la demanda global de l'economia.

III) L'increment de la densitat de població en el camp va posar fre a la innovació tecnològica

i a l'increment de la productivitat.

IV) S'incrementà la renda de la terra i s'enriquieren els grans propietaris. Aquesta riquesa va enfortir la integració de l'agricultura al mercat mundial via inversió; malgrat això, també hi va haver una tendència a l'especulació i al consum de manufactures de luxe. Tot plegat va obstaculitzar la industrialització.

Els efectes de la inversió de capital exterior.

I) Amb l'arribada de capital del centre es creen indústries de gran productivitat orientades cap al mercat extern.

II) El sector serveis -fonamentalment de comercialització i de finançament- també atreu capitals exteriors. Jonada la seva rendibilitat.

III) S'accelera el procés de monetització de l'economia i es constitueixen els primers capitals locals sotmesos a la

competència exterior i, per tant, amb una posició dèbil.

IV) Aquest capital local, subordinat del capital exterior es dirigeix no a competir sinó a complementar-lo.

Per tant, no es tracta de retard, ni d'escassetat de recursos, ni d'incapacitat natural o racial, sinó d'un procés de SUBORDINACIÓ de l'expansió comercial i financera del capitalisme.

Estructura del subdesenvolupament.

El subdesenvolupament que coneixem avui és un fenomen de gran complexitat que genera enormes tensions internacionals en la mesura que la bretxa que separa el desenvolupament i el subdesenvolupament continua cixamplant-se.

Les distorsions provocades per l'expansió capitalista mundial podríem classificar-les en tres grans grups:

A) L'estructura econòmica subdesenvolupada.

La producció a l'exterior no respon a les necessitats del mercat interior, exclusivament a les de l'exterior: aquestes activitats estan con-

trolades per capital estranger, permetent la re-exportació de guanys; les xarxes de transport estan dissenyades específicament per unir els llocs en els quals es produeix o extreu amb els ports d'exportació; la importància dels sectors de finançament a l'exportació i l'especialització absoluta per a l'exportació de bens primaris que pateixen aquestes economies enfront de l'especialització parcial de les economies centrals que tenen més diversificada l'estructura productiva. D'aquesta manera, el creixement econòmic està a mercè de les necessitats del centre de productes bàsics (agrícoles, miners i energètics) i són aquestes les que determinen el ritme de les exportacions dels països perifèrics.

La terciarització de l'economia derivada de la integració asimètrica al mercat mundial implica que l'agricultura i els serveis tinguin una alta proporció de la població activa dedicada a aquests sectors, mentre que la indústria roman dèbil i atrofiada.

El predomini del capitalisme agrari es tradueix en l'existència de grans propietaris (alta concentració de la terra i del capital) i en l'ori-

entació exportadora dels cultius. Aquesta orientació té dos efectes perniciosos per a la reproducció del subdesenvolupament:

- L'especialització absoluta impedeix la producció d'aliments per al mercat interior, la qual cosa fa que, essent països essencialment agraris, hi hagi déficits en la balança comercial d'aliments.
- Els forts ingressos monopòlics redonden en un augment de la concentració del capital i de les terres en poques mans, en el consum de bens suntuaris, en l'especulació i, en definitiva, en el retard de la modernització agrícola.

Els alts nivells de desocupació contribuei-

xen a minvar la demanda de l'economia ja que els salaris sofreixen pressions a la baixa.

B) El marc institucional.

Cal fer referència a certs elements institucionals que sovint es repeteixen en situacions de subdesenvolupament. És a dir, dictadures o democràcies dèbils, estructures socials polaritzades, partits polítics institucionals que a vegades s'identifiquen amb el propi estat, èlits corruptes i aliades amb els interessos de les empreses transnacionals, etc.

C) Els factors externs.

I) Asimetria en la divisió internacional del treball que té dues vessants: una qualitativa en la que el sector primari i el terciari limiten el desenvolupament de la indústria i l'altra quantitativa en què la relació real d'intercanvi (1) és desfavorable per als països que tenen una estructura productiva primària-exportadora, exporten bens primaris tals com aliments, matèries primeres o productes energètics. L'intercanvi internacional afavoreix els països que exporten manufactures i no bens primaris.

II) La dependència s'ha considerat que és la millor manera de definir la vinculació de centres i perifèries a distins nivells:

a) La dependència comercial.

La producció bàsica no està articulada amb la resta de l'economia, en particular amb el sector industrial. L'escassa diversificació de les exportacions els fa vulnerables a les fluctuacions de preus a no ser que s'organitzin en cartells internacionals com la OPEP.

b) La dependència dels models de consum.

El tipus de consum corresponent a un nivell d'ingrés està influït pel tipus de consum dels nivells immediatament superiors, que estiren del consum dels nivells inferiors a través de la tendència psicològica de demostrar un nivell de consum superior al que els ingressos permet.

c) La dependència financera

El problema de la dependència sorgeix en dues situacions freqüents: quan la sortida de capitals es dona via transferència de guanys al centre i quan es condiciona l'ús dels crèdits d'ajuda al desenvolupament al compliment de determinats requisits de política econòmica així com fan el Banc Mundial i el Fons Monetari Internacional.

d) La dependència tecnològica.

Permet substituir la dependència finance-

ra: el monopoli del subministrament de les peces de recanvi, les marques, les patents i totes les formes de propietat moral. Avui en dia és possible tenir una indústria totalment finançada amb capital públic i ser plenament dependent.

En resum, les economies subdesenvolupades no es caracteritzen per les seves manifestacions empíriques (pobresa, desigualtat social, baix nivell de renda per càpita, fort creixement de la població, etc.) sinó per la seva estructura (hipertrofia del sector serveis, predomini del capitalisme agrari i comercial, desarticulació sectorial, atur estructural i dependència externa).

Com mesuram el subdesenvolupament?

Si ens atenem a la visió convencional, o més estesa, que identifica el desenvolupament amb el creixement ho tenim ben fàcil. Utilitzarem la taxa de creixement de la producció per càpita. La crítica més fundada que es fa d'aquest indicador afirma que no és més que una mitjana

que oculta la desigual distribució de la riquesa entre els habitants d'un país i identifica l'obtenció de la riquesa com el fi i no com el mitjà per arribar al desenvolupament.

Ara bé, els que reclamen una visió menys simplista ho tenim més difícil per poder mesurar amb un sol indicador tot el que hem intentat descriure. No és necessari pensar més per adonar-se que les nostres aspiracions són més que irreal.

Conclusió.

El subdesenvolupament no és un fenomen que ens hagi caigut del cel. És un conjunt de variables relacionades entre si que fan del seu estudi un objecte complex i pluridisciplinar.

(1) La relació real d'intercanvi no és més que un quocient entre els preus d'exportació i els d'importació expressats en una mateixa moneda.

NT NOVES
TECNOLOGIES

Tulap®
computers

TOMEU ESTRANY

**Servei tècnic
Manteniments
Consumibles
Venda d'equips informàtics
Xarxes locals**

Tel. i fax: 75 80 98
Tel. mòbil: 908 53 24 75

Pons i Gallarza, 86 baixos
07004 Palma de Mallorca